

A MAGYAR REGIONÁLIS TUDOMÁNYI ISKOLA ALAPÍTÓJA ENYEDI GYÖRGY (1930–2012)

Enyedi György Budapesten született 1930. augusztus 25-én. Egyetemi tanulmányait a Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetemen végezte, majd ugyanitt kezdte tudományos munkáját. Gazdaságföldrajzi kutatásai kezdetben a világ mezőgazdaságának fejlődésére és regionális problémáira irányultak. E közel másfél évtizedig művelt kutatási témában jelentek meg első publikációi, összefoglaló munkái, könyvszerkesztései. Agrárföldrajzot oktatott a Közgazdaság-tudományi és a Gödöllői Agrár-tudományi Egyetemen.

Az 1960-es évek legelején lett az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetének munkatársa, majd igen fiatalon, 1962-ben igazgatóhelyettese. Kutatásai új dimenziókat öltöttek. Tudományos érdeklődésének középpontjába a falusias terek szerveződését befolyásoló tényezők kerültek. Agrár- és falutípológiai vizsgálatai ráirányították a figyelmet a magyar településhálózat átalakulásának kedvezőtlen következményeire, a falusias terek társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeire. Az e témakörben végzett munkájának nemzetközi elismertségét jelzi, hogy a Nemzetközi Földrajzi Unió keretében 1972–1984 között irányította a falusi térségek fejlesztésének világméretű összehasonlító vizsgálatát. 1984–1992 között a Nemzetközi Földrajzi Unió alelnöke volt. Az Unió közgyűlése egyébként úgy választotta alelnökké, hogy a magyar nemzeti bizottság más személyt javasolt.

Az 1980-as évtized új kihívások elé állította Enyedi Györgyöt. A különböző műhelyekben egymástól elszigetelten folytatott kutatásokat egy intézménybe szervezte, tudományos tevékenysége pedig új kutatási irányt vett, a regionális egyenlőtlenségek és az urbanizáció térbeli fejlődése foglalkoztatta.

Kelet-Európában az államszocializmus regionális és településpolitikájának ideológiája és az ebből fakadó célkitűzések erős korlátok közé szorították a területi folyamatok tanulmányozásával foglalkozó tudományágakat. A homogénnek tételezett társadalom eszménye azonban a tudományos gondolkodást differenciáltan hódította meg az egyes országokban. A magyar társadalomtudományok viszonylag korán – jórészt Enyedi Györgynek a nyugati tudományossággal fenntartott intenzív kapcsolatainak következtében – fontos kutatási eredményeket szolgáltatottak a térben egyenlőtlen fejlődésről, a településhálózat átalakulásának anomáliáiról, „*expressis verbis*” megkérdőjelezték a központi tervezdélködés, a helyi-regionális adottságokkal nem számoló gazdaságpolitika hatékonyságát.

A területfejlesztési politikának a piacgazdaság alapvető kategóriáitól eltérően különös utat kellett bejárnia Magyarországon. Az útkeresést az a természetes jelenség nehezítette, hogy az államszocializmusban használatos fogalmakat nem kis ellenérzés kísérte. Kezdetben a marxista társadalomelmélet utasította el a regionális politikát, és a tervezdélködést kiszolgáló egyszerű eszközzé silányította. Később – a társadalmi-gazdasági reformok kiteljesedése idején – is bizalmatlanság övezte a decentralizáció fejlesztését sürgető, ám erőtlen és elszigetelt kezdeményezéseket, nem egyszer a provincializmus kétes hírével bélyegét ragasztották e kísérletekre. Enyedi György koherens koncepciókat fogalmazott meg az innovációorientált területfejlesztési politika szükségességéről, a gazdaság és a politika modernizációellenessége miatt ennek részletes kidolgozására nem mutatkozott igény.

Az 1980-as évtizedben a nemzetközi tudomány egyik jellemzője volt, hogy a hagyományos diszciplínák modernizálódásával párhuzamosan az integratív tértudomány fejlődése gyors léptekkel haladt előre. A regionális tudomány önálló diszciplínává fejlődésének feltételei Magyarországon is ekkor alakultak ki. A programadó egyéniség Enyedi György volt.

Ő alapította meg a regionális tudomány magyarországi vezető intézményét, az MTA Regionális Kutatások Központját, főigazgatói tisztét 1984–1991 között látta el. 1986-ban megszervezte az MTA

Regionális Tudományi Bizottságát, amelynek 1986–1990 között elnöke volt. 1987-ben megalapította a Tér és Társadalom folyóiratot, az eddig megjelent huszonöt évfolyam kötetében több mint félezer tudományos közleményt publikáltak (a folyóirat szerkesztőbizottságának Enyedi professzor volt az elnöke). A Területi és Települési Kutatások monográfiásorozatban 40 összegző munka jelent meg, az eddig 104 kötetben kiadott angol nyelvű Discussion Papers sorozat a magyar regionális kutatások nemzetközi népszerűsítését szolgálja. 1989-ben a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Karán terület- és településfejlesztési szak alakult. Ma már nyolc egyetemen regionális és környezeti gazdaságtani mesterszakon lehet diplomát szerezni, a Pécsi Tudományegyetemen és a győri Széchenyi István Egyetemen regionális tudományi doktori iskola működik. A regionális tudomány egyetemi diszciplínává fejlesztésében szintén Enyedi György játszotta a vezető szerepet, aki fiatalon, 42 éves korában lett egyetemi tanár a Montpellier-i Egyetemen, hét évet töltött vendégprofesszorként külföldi egyetemeken, majd a debreceni, a pécsi és a budapesti egyetemeken oktatott és tartott előadásokat az elmúlt évig.

Enyedi György nemzetközi tapasztalatokon nyugvó elméleti felkészültsége, kiegyensúlyozott társadalmi látásmódja, megújításra mindig kész és inspirációkban gazdag problémaérzékenysége, kedves emberi magatartása vonzotta a regionális tudomány művelőit. Fontos tájékozódási pontja lett a gyarapodó fiatal kutatói generációnak, amely az 1970-es évek második felében kezdett a területi folyamatokkal foglalkozni, majd az eredmények gyarapodásával az 1980-as évek első harmadára egyre látványosabban tett hitet a regionális tudomány mellett. A regionalisták generációjának sokat jelentett Enyedi személyisége: nagy tárgyi tudása, nyelvismerete, közvetlensége, kiváló humora, „finom úriember” jelleme sokunk számára a követendő értelmiségi típust jelenítette meg. Irányítási módszereit is az együttműködés iránti figyelmesség hatotta át. Vezetői eredményességének ez volt egyik titka.

A 45 könyvvel és 400 tudományos közleménnyel fémjelzett tartalmas és eredményes életpálya bővelkedett elismerésben. Hét külföldi földrajzi társaság tiszteleti tagja. A Magyar Tudományos Akadémia 1982-ben levelező tagjává, 1990-ben rendes tagjává választotta, 1999–2002 között az MTA társadalomtudományi alelnöki tisztét töltötte be. Tagja volt a londoni Academia Europaea-nak, számos nemzetközi folyóirat szerkesztőbizottságának. Hosszú ideig volt az UNESCO Társadalomtudományi Kormányközi Tanácsának elnökhelyettese, a magyar UNESCO Bizottság elnöke. E tisztségeiben sokat tett például azért, hogy Pécs ókeresztény sírépítményei a kulturális világörökség részévé váljanak. Az Európai Kulturális Főváros pályázat nemzetközi bírálóbizottságának tagjaként segítette Pécs eredményes szereplését.

Az MTA alelnökeként a tudomány decentralizálását, a fővároson kívüli tudomány önállóságának erősödését, a hálózatosodást tekintette a K+F egyik fejlesztő erejének. A tudományirányításban jelentős szerepet szánt a regionális bizottságoknak, a tudományágazatok eredményes együttműködése keretében tekintette azokat.

Sok díja és kitüntetése közül ehelyütt csak a Széchenyi-díjat, a Hazám Díjat, a Nemzetközi Földrajzi Unió Lauréat d'Honneur Díját, a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét, a Pro Renovanda Cultura Fődíját és a Hild-díjat említjük. A Pécsi Tudományegyetem 2002-ben díszdoktorrá avatta.

Enyedi György publikációs aktivitása élete utolsó pillanatáig példamutató volt. 2005-ben megjelent életmű bibliográfiája óta nyolcvan tudományos közleményt, szemleket, recenziót jelentetett meg, szerkesztett köteteket hazai és nemzetközi kutatási programok eredményeit összegezve. A Városi világ c. összefoglaló munkája az Akadémiai Kiadó gondozásában 2012. július elején jelent meg. Az akadémiai átalakítást nagy figyelemmel kísérte, akadémiai tisztségviselőként számos alkalommal tett maga is javaslatot átfogó változtatásokra. A Magyar Tudományban megjelent egyik legutóbbi írásában „Mi a regionális tudomány?” címmel adott hangot aggodalmának az értékekkel való nem kellő sáfarkodás miatt.

S volt ideje és energiája arra is, hogy mérleget vonjon a magyar terület- és településfejlesztés helyzetéről és az új kutatási irányokról. A Területi Statisztika c. folyóirat 2010. júliusi számában a

területpolitikai paradigmaváltásról a következőképpen fogalmaz: „Első feladatnak egy új paradigma koncepcionális kimunkálását tartom. A sok évtizedes területfejlesztési rutin – melyet a fiatal korosztály is követ – nem veszi kellően figyelembe a globalizált gazdaság mai átalakulását. A korábban bevált – vagy legalábbis alkalmazott – vizsgálati s alkalmazási eljárások nem egyszerűen azért eredménytelenek, mert rosszul alkalmazzuk, hanem mert nem napjaink jellemző területi-társadalmi folyamatait próbáljuk befolyásolni. Ezért úgy vélem, hogy a fő alapkutatói feladat: a gazdaság térbeli fejlődése új modelljének (modelljeinek) felvázolása. Természetesen hasznos a jelenlegi alapvető belső ellentmondások vizsgálata s feloldásuk módozatainak kimunkálása (pl. az ágazati széttagoltság mérséklése, a források és döntések decentralizálása, a beavatkozások téregységeinek tisztázása). Az alapkutatósnak azonban nem a jelen gyakorlati problémáinak megoldására kell választ adnia – ez a fejlesztő s alkalmazott kutatások feladata – hanem olyan új társadalmi-gazdasági folyamatok felvázolása a célja, melyek a jövőben bontakoznak ki, a jövő problémáit okozzák, ezzel a jövő gyakorlati problémái gyors megoldásának adják meg az alapját.”

A magyar regionális tudomány fejlődése, az eredmények és a gondok nem függetlenek a magyar – és az európai – átalakulás sajátosságaitól, távolabbi és közelebbi múltunk következményeitől, a magyar vidék és az átmenet nehézségeitől. Az új tudományágazat szándéka azonban töretlen: vizsgálatait a jövőben is a nemzetközi regionális kutatások fő áramlataihoz illeszti, a magyar modernizáció regionális kérdéseire az európai kihívások mérlegelésével igyekszik megfogalmazni a válaszokat. Ennek a filozófiának a szellemében kíván együttműködni hazai és külföldi tudományos partnereivel, vesz részt a felsőfokú képzésben, és szolgálja a regionális fejlesztés gyakorlatát.

A regionális tudomány Enyedi professzor által elindított tudatos építkezése révén ma Magyarországon megvannak az intézményi és szellemi feltételei annak, hogy a térrel foglalkozó társadalomtudományok közös alapfogalmait, elméleteit és módszereit egységes rendszerbe foglaló, a társadalmi és gazdasági jelenségeket, folyamatokat ezek felhasználásával vizsgáló regionális tudomány önálló diszciplínaként fejlődjön a 21. században, és hozzájáruljon a magyar tudományosság európai versenyképességének erősítéséhez. A regionális tudomány számos intézményét, kutatóhelyeket, egyetemi tanszékeket és gyakorlati szakmapolitikai műhelyeket Enyedi-tanítványok irányítanak.

Enyedi György, a tudós, a tudományszervező és tanár, az iskolateremtő egyéniség halála óriási veszteség. Mi, az Enyedi-iskola tagjai tudjuk kötelességünket, új eredményekkel gazdagítani a regionális tudományt, felfedező kutatásokra inspirálni fiatal kutatótársainkat, alkalmazásra buzdítani a gyakorlati szakembereket, vitára és együttműködésre serkenteni a regionális fejlődésben érdekelt szereplőket, mindezt Enyedi György tudományos hitvallásának szellemében.

Horváth Gyula